

УДК 658:339.137.2

ЛОГІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

РЖЕПІШЕВСЬКА Віта Володимирівна,

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка
e-mail: vitargp@gmail.com

КЛОЧКО Наталія Сергіївна,

студентка

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка
e-mail: nataliya.klochko97@gmail.com

Анотація. Досліджено теоретичні аспекти логістики сільського господарства. Узагальнено фактори і складові конкурентоспроможності. Виділено логістику як окрему складову конкурентоспроможності підприємств сільського господарства.

Визначено логістичний вплив на забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства за рівнями, об'єктами і критеріями.

Запропоновано вимоги до впровадження засад логістики, дотримання яких сприятиме підвищенню ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства і, як наслідок, його конкурентоспроможності.

Ключові слова: логістика, конкурентоспроможність, управління, сільськогосподарське підприємство, агрологістика, логістичний сервіс, ефективність.

Постановка проблеми. Нагромаджені за останнє десятиліття проблеми в АПК України вимагають системного, комплексного підходу до їх розв'язання, включаючи заходи економічної, соціальної, екологічної та науково-технічної політики держави. Поряд із традиційними засобами і методами виведення вітчизняного сільського господарства з кризи, підвищується роль і значення нових для вітчизняної економіки інструментів господарювання, включаючи логістику. Логістика є інструментом раціонального використання ресурсів, скорочення витрат часу і грошей на шляху доведення продукції до споживачів. Можливості логістики в підвищенні ефективності процесів закупівлі, транспорту-

Аннотация. Исследованы теоретические аспекты логистики сельского хозяйства. Обобщены факторы и составляющие конкурентоспособности. Выделено логистику как отдельную составляющую конкурентоспособности предприятий сельского хозяйства. Определено логистическое влияние на обеспечение конкурентоспособности сельскохозяйственного предприятия по уровням, объектам и критериям. Предложены требования к внедрению аспектов логистики, соблюдение которых будет способствовать повышению эффективности деятельности сельскохозяйственного предприятия и, как следствие, его конкурентоспособности.

Ключевые слова: логистика, конкурентоспособность, управление, сельскохозяйственное предприятие, агрологистика, логистический сервис, эффективность.

вання, зберігання і розподілу матеріальних потоків визнані в усьому світі і використовуються в усіх сферах людської діяльності, у тому числі і в сільському господарстві. В Україні аграрна логістика почала активно розвиватися нещодавно, але бізнес уже повною мірою оцінив роль і високу ефективність логістики. Тож актуальним стає формування нових підходів до управління сільськогосподарським підприємством на принципах логістики, що сприятиме забезпеченню його конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвячені праці багатьох вітчизняних учених:

І. В. Гуторової, О. О. Гуторової, А. С. Донських, О. П. Карасьова, Ж. В. Крючкової, О. О. Непочатенко, Л. В. Прокопець та ін. [1—7]. Використання логістичного підходу в АПК розглядають О. І. Гуторов, М. В. Зось-Кіор, Н. В. Ковальчук, О. В. Корнієцький, В. В. Стехін та ін. [9—11]. Проте потребує подальшого дослідження та уточнення взаємозв'язок і вплив логістики на забезпечення конкурентоспроможності підприємств сільського господарства.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення логістичного внеску і виділення логістичної складової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Агрологістика — науково-практичний напрям, спрямований на підвищення ефективності діяльності підприємств агропромислового комплексу за рахунок оптимізації логістичних витрат як окремого підприємства, об'єднань підприємств, так і агропромислового комплексу в цілому, на збільшення прибутковості як планомірного результату організації раціональної діяльності [12].

В Україні агрологістика перебуває на початковому етапі розвитку. Разом з тим у розвинених країнах світу — США, Канаді, Західній Європі, Австралії та інших — давно оцінили

високу ефективність використання логістичних підходів в агробізнесі. Сьогодні в багатьох країнах Європейського Союзу урядові структури беруть на себе ініціативну роль при впровадженні логістичних підходів у діяльність аграрних підприємств.

Основними аргументами, які обумовлюють необхідність розвитку логістики сільського господарства в Україні, є ті, що Україна займає лідируюче місце на зернопродуктових ринках і ринку олійно-жирових культур світу та Європи, існує невикористаний потенціал родючих ґрунтів (тільки дві країни світу — Аргентина і Україна перебувають у такому стані). У країні відсутня нормативно-правова, інфраструктурна, техніко-технологічна та організаційно-економічна складові механізму ефективного управління потоками агресурсів в Україні. Попри це, рентабельність виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції є високою (рис. 1).

Так, 2016 року рентабельність виробництва продукції сільського господарства в цілому становила 37,3 % (2013 р. — 11,2 %), у тому числі виробництва продукції рослинництва — 44,3 % (2013 р. — 11,3%), продукції тваринництва — 7,7% (2013 р. — 11,1%). Спостерігається суттєве зростання показника сфери рослинництва, тоді як у тваринництві — повний занепад.

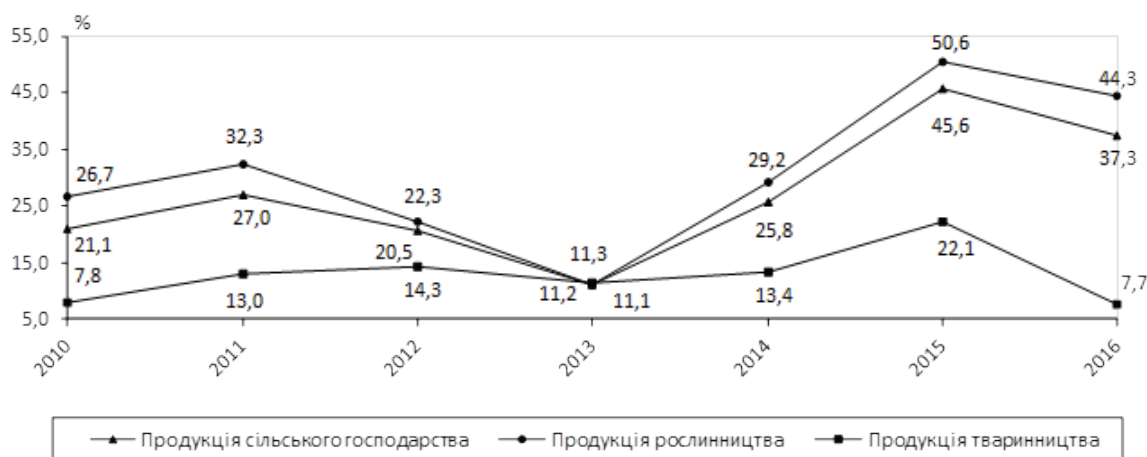

Рис. 1. Динаміка рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції за 2010—2016 рр.

Примітка. Складено за даними [13].

Ураховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, агрологістика — це джерело формування додаткового прибутку за рахунок скорочення внутрішньогосподарських витрат на комплекс логістичних активностей [14].

Значення логістики в сільському господарстві посилюється у зв'язку з тим, що кінцеві

результати агропромислового виробництва залежать не тільки від рівня розвитку сільського господарства, але й від обслуговуючих його галузей. Виробник сільськогосподарської продукції розглядає логістику як організацію планування й управління засобами та послугами. При цьому ставиться за мету отримання певної

продукції в потрібний час у потрібному місці за мінімально можливих витрат.

Специфіка сільськогосподарського виробництва дає змогу виділити основні системні характеристики логістики сільського господарства:

- виконання замовлень клієнтів та організація каналів обслуговування;
- прогнозування попиту на сільськогосподарську продукцію та аналіз обсягів споживання;
- управління запасами продукції (сировини і матеріалів) та мінімізація втрат унаслідок неритмічності потоку поставчань;
- комунікаційні зв'язки і доступність інформаційного простору для ритмічності потоку замовлень;
- утримання складів та мінімізація витрат зберігання;
- управління транспортним потоком;
- оптимізація географічного розташування виробничих і складських об'єктів;
- управління фінансовими потоками;
- управління кадровим потенціалом [15].

Для вітчизняних сільськогосподарських підприємств характерні низка негативних аспектів управління логістичною діяльністю, які стримують їх. Серед таких негативних факторів ключову роль відіграють такі: відсутність крупномасштабних, налагоджених логістичних систем управління сільськогосподарським виробництвом, застарілі методи управління персоналом та відсутність мотивації робітників, і як результат — низька продуктивність праці. Низький технологічний рівень логістичних

процесів призводить до надмірно високих логістичних витрат, лівову частку з яких займають витрати на зберігання і транспортування продукції. Проблемою також є відсутність розвинутої логістичної інфраструктури, високий рівень фізичного зносу сільськогосподарських машин та обладнання [16].

За розрахунками Європейської бізнес-асоціації, в Україні витрати на логістику можуть досягати 30 %, причому переважна частка витрат на логістику — це витрати на перевезення. Тоді як в ЄС цей показник становить 12 %, у США — 9 % [16]. Загальні витрати українських трейдерів виявляються вищими, ніж у наших сусідів, що робить ціну продукції неконкурентоспроможною на світових ринках.

Підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, оптимізація їх функціонування й елементарне виживання в ринковому середовищі — одна з основоположних проблем сучасної української економіки. Від її рішення багато в чому залежать якість відтворювальних процесів, прибутковість підприємств, їхня адаптація до ринкових умов і подальше економічне зростання.

В економічній літературі багато уваги приділяється вивченню конкурентоспроможності підприємств, а саме її складових і факторів (табл.). Під складовими розуміють компоненти, що встановлюють досягнутий рівень конкурентоспроможності, а під фактором — причини, які впливають на окремі складові конкурентоспроможності, здатні погіршити чи поліпшити загальні її результати [17].

Таблиця

Складові і фактори конкурентоспроможності підприємства

Складові	Фактори
<p>1. Виробництво:</p> <ul style="list-style-type: none"> – вартість виробництва, витрати, ступінь залежності від ресурсів, їх взаємозамінність; – технологія — ступінь освоєння, можливість осучаснення; – номенклатура продукції, асортимент, якість, стабільність випуску (залежність від кон'юнктури) 	<p>1. Державна політика:</p> <p>1.1. Зовнішня: ступінь участі країни у світових інтеграційних процесах.</p> <p>1.2. Внутрішня: напрями зовнішньої політики, пріоритет розвитку країни, стабільність обраного курсу.</p>
<p>2. Ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> – матеріальні — достатність, якість, рівень витрат на постачання і зберігання, залежність від постачальників, відходи виробництва; – трудові — достатність, рівень професіоналізму (освіта, досвід, рівень класифікації); – інформаційні — наявність баз даних, можливість постійного оновлення, ступінь освоєння сучасних інформаційних технологій 	<p>2. Соціальні умови: структура робочої сили, рівень підготовки фахівців, співвідношення між категоріями працівників, ціна робочої сили, рівень зайнятості, культурний рівень розвитку суспільства</p>

Складові	Фактори
3. Виробничий потенціал: – основні виробничі фонди — сучасність, ефективність виконання, наявність вільних потужностей, можливість швидкого їх залучення, здатність до переорієнтації відповідно до потреб ринку	3. Економічні умови: середній рівень заробітної плати в галузі, економіці загалом; податки і пільги; інвестиційний потенціал країни; рівень розвитку окремих галузей
4. Управління: – організаційна структура — можливість швидкої передачі управлінського рішення до виконання, контрольованість; – керівний склад — професіоналізм, авторитетність, довіра; – стабільність обраного курсу	4. Природно-ресурсний потенціал: рівень забезпечення економіки власними природними ресурсами, рівень негативного екологічного навантаження, стан водних ресурсів
5. Фінансування: – співвідношення власних, залучених і позичкових коштів; – можливість швидкої мобілізації значних сум; – доступність і стабільність фінансування; – можливість щодо інвестування інноваційних проєктів.	5. Правове середовище: гармонійність законодавчої бази; спрямування на розвиток, дієвість нормативних актів
6. НДДКР: наявність власної лабораторії для контролю за якістю сировини, продукції, відходів; розроблення нової продукції; раціоналізація виробництва	6. Монополізація економіки: загальний рівень концентрації продавців, антимонопольне регулювання, вертикальна інтеграція
7. Маркетинг: дослідження ринку і конкурентів; розповсюдження виробленої продукції (користування наявними мережами, створення власної мережі і т. д.); підготовка інформації про потреби ринку щодо випуску продукції; ефективність рекламних заходів (своєчасність, витратність, результативність)	7. Товарні ринки: структура галузевих ринків, ємність товарних ринків, вибагливість покупців, стандартизація товарів, стійкість позицій лідера

Розмежування складових і факторів конкурентоспроможності дає можливість глибше зрозуміти сутність і значення конкурентоспроможності підприємства. Аналізуючи вищезазначені складові, спостерігаємо присутність характерних рис логістики, а саме: вартість виробництва, витрати, ступінь залежності від ресурсів, їхня взаємозамінність, наявність вільних виробничих потужностей, можливість швидкого їх залучення, здатність до переорієнтації відповідно до потреб ринку, ступінь освоєності технологій виробництва, можливість осучаснення, номенклатура продукції, асортимент, якість, стабільність випуску (залежність від кон'юнктури), достатність матеріальних ресурсів, якість, рівень витрат на постачання і зберігання, залежність від постачальників, відходи виробництва.

Саме тому доцільно, на нашу думку, виділити логістику як окрему складову конкурентоспроможності підприємства.

Важливою причиною розвитку і популярності логістики за кордоном щодо забезпечення конкурентоспроможності стало пов'язане з нею поліпшення управління компаніями. Як свідчать статистичні дані, компанії, що використовують методи логістики, здобули переваги над

конкурентами за багатьма позиціями. Зокрема, це стосується скорочення виробничих запасів, витрат на виробництво і товарообіг. На підставі опитування 1 450 бізнесменів США, Японії і семи західноєвропейських країн американський експерт Х. Петерс дійшов висновку, що обсяги запасів скорочуються на 30—70 %, продуктивність праці підвищується на 20—50 %, собівартість продукції знижується приблизно на 30 %, витрати у сфері товарообігу — на 20 % [18].

Конкурентоспроможність галузі сільського господарства багато в чому визначається традиціями розвитку виробництва продукції, а також накопиченням технологій, що забезпечують високу якість і низькі витрати. Конкуренція між аграрними підприємствами, які функціонують у країні, є одним із факторів, які підтримують конкурентоспроможність цієї галузі. Якщо конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції і конкурентоспроможність аграрних підприємств мають значення для боротьби за внутрішній ринок, то конкурентоспроможність усього агропромислового комплексу — це фактор, що визначає успіх на світовому ринку.

Формування конкурентоспроможності аграрного підприємства має здійснюватися

шляхом створення системи агротехнічних і техніко-технологічних заходів виробництва аграрної продукції та її збуту, упровадження новітніх технологій переробки, зберігання і реалізації аграрної продукції, упровадження проектів щодо відтворення і поліпшення ґрунтів сільськогосподарського призначення.

Розгляд логістики як фактору підвищення конкурентоспроможності передбачає, що наслідки ухвалених рішень у цій сфері повинні піддаватися виміру у плані їхнього впливу на функціональні витрати і на доходи від продажу сільськогосподарської продукції [19].

Значні переваги логістики в конкурентній боротьбі ґрунтуються на дослідженнях британських учених, які стверджують, що у структурі собівартості продукції близько 70 % становлять

витрати, пов'язані зі зберіганням, транспортуванням та іншими операціями з переміщення товарно-матеріальних цінностей. Отже, саме у сфері логістики містяться найбільші резерви щодо поліпшення конкурентних позицій сільськогосподарського підприємства [20].

Застосування функцій агрологістики дозволяє збільшити конкурентоспроможність товарів сільськогосподарського призначення за рахунок:

- зменшення витрат на їх транспортування і складування;
- створення ефективної логістичної мережі та оптимізації руху товарів;
- наближення показників якості сільськогосподарської продукції до європейських стандартів.

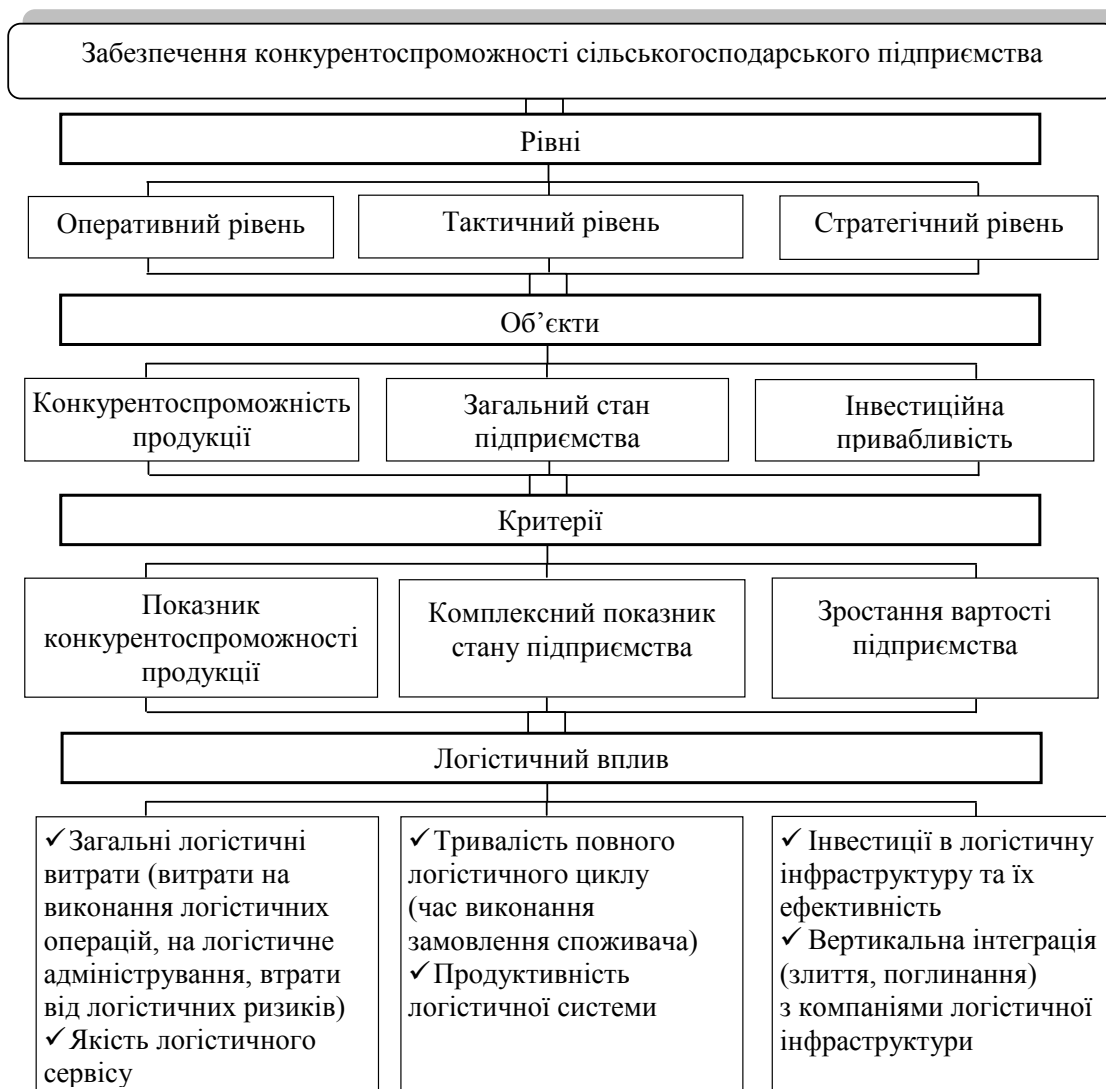

Рис. 2. Вплив логістики на забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства

Примітка. Авторська розробка.

Для оцінювання реальних можливостей у конкурентній боротьбі й розробленні заходів, за рахунок яких підприємства могли б підвищити конкурентоспроможність і забезпечити свій успіх, підприємства надають великого значення аналізу своїх сильних і слабких сторін. Вагомий внесок до сильних сторін вносить саме логістика, оскільки вона активізується у підвищенні гнучкості підприємства і спрямована на швидке реагування на вимоги ринку.

Розглядаючи логістику як чинник підвищення конкурентоспроможності, варто зазначити, що наслідки ухвалених рішень у цій сфері повинні піддаватися вимірюванню у плані їхньої дії на функціональні витрати і на доходи від продажу товарів. У зв'язку з цим актуалізується завдання знаходження способу контролю за витратами, що найкоректніше відображають зв'язок логістики з основними економічними і фінансовими показниками сільськогосподарського підприємства.

Отже, доцільно запропонувати взаємозв'язок і вплив логістики на забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, представлений на *рис. 2*.

На нашу думку, логістика сприяє підвищенню ефективності роботи сільськогосподарського підприємства і, як наслідок, його конкурентоспроможності за дотримання таких вимог:

1. Підтримка зв'язку логістики з корпоративною стратегією. Усі аспекти логістичних операцій повинні бути безпосередньо пов'язані зі стратегічним планом розвитку підприємства. Це перша і головна умова досягнення високих прибутків від застосування логістики.

2. Удосконалення організації руху матеріальних потоків. Ця вимога закликає до такої організації логістичних операцій, яка дала б можливість контролювати всі функції з виконання завдань, пов'язаних із закупівлею, транспортуванням, складуванням, зберіганням і збутом під егідою єдиного комерційного підрозділу. Іншими словами, усі логістичні функції повинні бути об'єднані під відповідним контролем централізованого і децентралізованого керівництва з урахуванням того, що ефективні рішення легше ухвалити, якщо спеціальний підрозділ відповідає за всі тісно пов'язані між собою логістичні операції.

3. Надходження потрібної інформації і сучасна технологія її обробки. Використовуючи мережі електронного обміну даними зі споживачами, можна підвищувати конкурентоспроможність і

частку ринку. Застосовуючи інформаційні технології, можна також підвищувати якість логістичного сервісу.

4. Ефективне управління трудовими ресурсами відіграє вирішальну роль у налагодженні механізму управління матеріальними потоками. Ті сільськогосподарські підприємства, які вважають кваліфіковані кадри своїм найважливішим ресурсом, можуть розраховувати на ефективне функціонування логістичної системи.

5. Налагодження тісного взаємозв'язку з партнерами у сфері вироблення стратегії. Досвід підтверджує, що найбільших успіхів у збільшенні прибутку досягають ті підприємства, в яких установлені міцні зв'язки із зовнішніми і внутрішніми учасниками комерційних відносин.

6. Облік прибутку від логістики в системі фінансових показників. Найкраще логістичні операції (транспортування, складування та ін.) піддаються оцінці з боку обліково-калькуляційних підрозділів або інших структурних органів, які вимірюють результати діяльності отриманим прибутком.

7. Визначення оптимального рівня логістичного сервісу з метою підвищення рентабельності. Для виявлення оптимального рівня якості обслуговування визначають додаткові доходи, отримані від його надання, і вимірюють відношення прибутку, отриманого від нього, до витрат, пов'язаних з підтриманням такого рівня.

8. Ретельне розроблення логістичних операцій.

Таким чином, виконання вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами вищевказаних восьми вимог гарантує взаємозв'язок логістики з маркетингом і виробництвом, забезпечує не тільки високоякісне проведення всіх логістичних операцій, а й створення ефективного, з низькими витратами сервісу для покупців, сприятиме зростанню прибутку і як результат — підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

Висновки. Таким чином, розвиток і заострення конкуренції в Україні примушують сільськогосподарські підприємства все більше уваги приділяти побудові ефективної системи логістики, що дає змогу досягти відповідного рівня конкурентоспроможності. Використання українськими підприємствами АПК старих традиційних методів управління функціями постачання, розподілу не можуть забезпечити значних конкурентних переваг. Саме тому вітчизняним сільськогосподарським підприємствам

варто долучати до власної системи управління логістику, рівень організації і впровадження якої на підприємстві — один із визначальних чинни-

ків його конкурентоспроможності, оскільки логістика дає змогу задовольнити потреби ринку з мінімальними загальними витратами.

Список використаних джерел

1. Гуторова І. В. Фактори, що формують конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств / І. В. Гуторова // Вісник СНАУ. — 2008. — № 7/2 (30). — С. 94—98. — (Серія «Економіка та менеджмент»).
2. Гуторова О. О. Напрямки підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / О. О. Гуторова. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnu_ekon/2009_11/pdf/11_07.pdf.
3. Донських А. С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають / А. С. Донських // Ефективна економіка. — 2011. — № 12. — С. 89—92.
4. Карасьов О. П. Формування конкурентоспроможності АПК України / О. П. Карасьов // Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи : матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 29—30 жовтня 2015 р. — Дніпропетровськ : Типографія «Стандарт» (ПП Бойко В.В.), 2015. — С. 13—15.
5. Крючкова Ж. В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій / Ж. В. Крючкова // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 12. — С. 49—53.
6. Непочатенко О. О. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств України / О. О. Непочатенко, С. А. Чекалюк // Економіка АПК. — 2015. — № 7. — С. 41—46.
7. Прокопець Л. В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / Л. В. Прокопець // Вісник Одеського національного університету. — 2016. — Т. 21. — Вип. 6. — С. 99—102. — (Серія : Економіка).
8. Гуторов О. І. Концепція логістики в економічній діяльності сільськогосподарських підприємств / О. І. Гуторов // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері : збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, м. Київ, 20—21 червня 2011 р. — Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. — С. 585—590.
9. Ковальчук Н. В. Теоретичні аспекти логістичної діяльності аграрних підприємств / Н. В. Ковальчук // Ефективна економіка. — 2011. — № 12.
10. Корнієцький О. В. Значення логістики для агропромислового комплексу підходу [Електронний ресурс] / О. В. Корнієцький // Ефективна економіка. — 2015. — № 8. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4240>.
11. Стехін В. В. Інтеграція підприємств АПК на засадах логістичного підходу [Електронний ресурс] / В. В. Стехін. — 2011. — Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/prpdaa/2011/01/291.pdf>.
12. Вовк Л. В. Логістика як стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / Л. В. Вовк // АГРОСВІТ. — 2016. — № 1—2. — С. 8—15.
13. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Бойко С. С. Логістична діяльність на підприємствах агропромислового комплексу [Електронний ресурс] / С. С. Бойко // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. — 2017. — Ч. IV. — Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/MicroCAD/2017/S23/tez_mic_17_IV_p179-p179.pdf.
15. Гуторов О. І. Формування ефективного механізму функціонування логістичних систем сільськогосподарських підприємств / О. І. Гуторов, Н. В. Прозорова // Економіка АПК. — 2013. — № 8. — С. 33—38.
16. Гриценко С. І. Розвиток аграрної логістики в контексті угоди про асоціацію з ЄС / С. І. Гриценко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2014. — Вип. 4. — С. 56—64.
17. Солодка О. В. Логістична складова конкурентоспроможності промислового підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Солодка. — 2009. — Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2503/1/57.pdf>.

18. Пожуєв О. В. Логістика як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств України / О. В. Пожуєв // Вісник Приазовського державного технічного університету. — 2011. — № 2. — С. 118—123.
19. Гудзь Е. Е. Повышение конкурентоспособности АПК Украины с помощью интеграционных процессов: финансовый механизм / Е. Е. Гудзь // Материалы II Международной научно-практической конференции «Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость». — Минск : БГЭУ, 2009. — Т. 2. — С. 11—12.
20. Верхоглядова Н. І. Значення та сутність терміна «логістика» / Н. І. Верхоглядова, Т. Є. Іваницька // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. — 2011. — № 2. — С. 29—34.